

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет

Кафедра архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін

Дипломна робота магістра

з теми: **«Каманін І. М. – архівіст і археограф»**

Виконала:

студентка II курсу магістратури
спеціальності 032 Історія та археологія
(Архівознавство)

Куля Вікторія Аркадіївна

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, професор
Хоптяр Юрій Анатолійович

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2018 рік

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ I. Історіографія, джерельна база та методологія дослідження...6	
1.1. Іван Каманін у дослідженнях істориків.....	7
1.2. Джерельна база дослідження.....	12
1.3. Методи та принципи дослідження.....	15
Висновки до розділу 1.....	19
Розділ 2. Віхи життя і творчості Івана Каманіна.....20	
2.1. І. М. Каманін: ключові аспекти біографії.....	20
2.2. Дослідження професора Каманіна з історії України	27
Висновки до розділу 2.....	43
Розділ 3. І. М. Каманін – архівіст.....45	
3.1. І. Каманін – провідний працівник Київського архіву давніх актів.....	45
3.2. Концептуальні засади архівної праці.....	50
Висновки до розділу 3.....	56
Розділ 4. Іван Каманін як вчений-археограф.....58	
4.1. Внесок І. Каманіна у розвиток теорії археографії.....	58
4.2. Публікації першоджерел у творчому доробку І. Каманіна.....	66
Висновки до розділу 4.....	81
Висновки.....83	
Список використаних джерел та літератури.....88	
Додатки	

ВСТУП

Повноцінний розвиток сучасної Української держави неможливий без вивчення та збереження національної культурної спадщини в усьому її різноманітті. Як показали події 2014 р., без знання власної історії, поваги до свого минулого українське суспільство приречене на перебування в статусі «молодших братів-малоросів». До того ж, неупереджене вивчення минулого має поєднуватись із історизмом мислення, усвідомленням відмінності реалій, в яких діяли ті чи інші діячі попередніх епох. Серед таких діячів – видатний історик, археограф, палеограф та архівіст кінця XIX – початку XX ст. Іван Михайлович Каманін.

У російській історіографії вчений, що походив зі змішаної українсько-російської родини, все життя прожив у рідному Києві, і практично усі свої дослідження присвятив минулому українського народу, однозначно трактується як «русский историк». При цьому цілковито ігноруються вказані вище чинники, а головний акцент робиться виключно на статус Каманіна як підданого Російської імперії.

Постаті Івана Михайловича Каманіна судилась своєрідна доля також у вітчизняній історіографії. На відміну від, скажімо, Михайла Грушевського або В'ячеслава Липинського, його творчість ніколи не опинялась під забороною в Радянському Союзі. Розвідки про нього з'являлись як радянських часописах, так і в наукових журналах української діаспори. Після здобуття Україною незалежності вивчення життя і спадщини Івана Каманіна помітно активізувалось – йому було присвячено низку студій, в яких аналізувались певні аспекти наукової діяльності вченого, була підготовлена і захищена дисертація Н. Якобчук, присвячена документальній спадщині вченого.

Тому **актуальність** даної роботи викликана необхідністю більш детального та різностороннього вивчення творчого спадку Івана Каманіна, в

першу чергу, його робіт із археографії та практичної діяльності в архівних установах.

Об'єкт дослідження – життєвий шлях та наукова спадщина Івана Каманіна в контексті розвитку вітчизняної архівної науки кінця XIX – початку XX ст.

Предметом дослідження є практична архівна діяльність та археографічні дослідження Івана Михайловича Каманіна.

Хронологічні межі дослідження охоплюють все життя Івана Михайловича Каманіна, тобто період з 1850 р. до 1921 р., однак переважно стосуються періоду після 1883 р., коли Іван Каманін почав працювати у Київському архіві давніх актів.

Мета роботи: розглянути події життя Каманіна, проаналізувати творчість вченого.

Для досягнення цієї мети ставляться такі **завдання**:

- розглянути висвітлення досліджуваної теми у науковій літературі, охарактеризувати джерельну базу дослідження;
- окреслити життєвий шлях Івана Каманіна, показати чинники, що впливали на творчість вченого;
- охарактеризувати основні напрямки досліджень І. М. Каманіна з історії України;
- проаналізувати основні методологічні засади архівної праці вченого, визначити їх актуальність для сьогодення;
- простежити основні архівної праці Івана Михайловича Каманіна;
- дослідити праці І. Каманіна з теорії археографії;
- розглянути основні публікації першоджерел, здійснені Іваном Каманіним.

Методологічні засади. При написанні роботи було використано загальнонаукові принципи та методи пізнання, котрі найбільш доцільні з

точки зору всебічного, повного та комплексного висвітлення досліджуваної проблеми. Керуючись принципами науковості та історизму, авторка розглядає досліджувану проблему в залежності від конкретних соціальних, економічних, політичних реалій, бере до уваги комплекс чинників різного характеру, що впливали на хід війни, враховує регіональні та часові особливості. Реалізація принципу об'єктивності дозволила уникнути упереджених, ідеологічно чи політично заангажованих тверджень при висвітленні земської політики різних політичних сил. Відповідно до принципу системності комплексно розглядаються різні аспекти досліджуваної проблеми. Сповідуючи принцип світоглядної толерантності, автор з повагою ставиться до думок інших дослідників. Методи аналізу та синтезу дозволили розрізнені відомості про архівну та археографічну працю Івана Каманіна звести в єдину досліджувану проблему, виділити її складові частини. Матеріал роботи поданий відповідно до проблемно-хронологічного принципу. Це дало змогу поєднати різні засоби історичного дослідження, не порушуючи цілісності дослідження, дозволило простежити тенденції історичного процесу на загальнодержавному та регіональному рівнях. Використання методів аналогії, логічного та статистичного аналізу дозволили викласти матеріал у чіткій послідовності та логічній завершеності, виокремити основні етапи інтеграційного процесу, виявити ті аспекти, які принагідні для використання в умовах сьогодення.

Методологічна база дослідження сприяла реалізації його мети і завдань.

Апробація роботи. Окремі положення дипломної роботи доповідались на звітній конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Підготовлена за матеріалами доповіді стаття, присвячена археографічним публікаціям І. Каманіна з юдаїки, подана до друку в збірнику «Наукові праці студентів історичного факультету».

Практичне застосування: матеріал з даної роботи доцільно використати на уроках з історії України у школі, при підготовці до семінарських занять, написанні рефератів, курсових та дипломних робіт тощо.

Структура роботи. Робота складається з вступу, чотирьох проблемних розділів (включають дев'ять підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури, а також додатків.

ВИСНОВКИ

Історіографія проблеми досить обмежена. Вже у перші роки після смерті І. Каманіна побачили світ розвідки М. Василенка, В. Щербини, згодом окремі розвідки про життя і творчість вченого виходили з-під пера як радянських (В. Панашенко), так і діаспорних (С. Наріжний) вчених. Всі вони, за винятком роботи В. Щербини, є невеликими біографічними нарисами, в яких археографічна та архівна праця І. М. Каманіна характеризувалась надзвичайно побіжно. У пострадянський період з'явилися як роботи, присвячені науковій праці І. Каманіна в контексті роботи Товариства Нестора-літописця, Київського відділу Російського військово-історичного товариства, Київського архіву давніх актів, так і дослідження, що побіжно торкалися певних аспектів життя вченого. При цьому архівній та археографічній діяльності вченого присвячені лише окремі розвідки Н. Якобчук, О. Ємець, крім того, вона частково висвітлена у роботах С. Міщука, Л. Федорової, О. Кіяна та ін.

Джерельну основу дослідження становлять праці Івана Каманіна. Ті з них, що торкаються досліджуваної теми, можна розділити на кілька груп: а) праці з методології архівної роботи; б) роботи з методи опрацювання та публікації палеографічних пам'яток; в) публікації археографічних пам'яток. Окрім того, при написанні дипломної роботи використані листування І. Каманіна та сучасна документальна публікація з історії Київського центрального архіву давніх актів.

Методологічну основу дослідження склали загальноприйняті наукові принципи (історизму, об'єктивності та інші), а також комплекс загальнонаукових, загальноісторичних та спеціально-історіографічних методів дослідження, використання яких дозволило всебічно та неупереджено розкрити досліджувану тему.

Іван Михайлович Каманін походив із типової різночинницької сім'ї – батько був відставним офіцером, що вислужив офіцерський чин, почавши

службу простим рекрутом; мати походила з міщанської сім'ї, однак виховувалась у прийомній священницькій родині. Юнак отримав ґрунтовну освіту в 2-й Київській чоловічій гімназії та на історико-філологічному факультеті Університету святого Володимира (де під керівництвом В. Антоновича вперше долучився до наукових студій), і після нетривалої праці в акцизному відомстві розпочав роботу в Київському центральному архіві давніх актів. Крім роботи в архіві, якій Каманін присвятив понад сорок років життя, він викладав у Київському університеті та археологічному інституті, а також долучався до діяльності провідних історичних наукових осередків Києва – Історичного товариства Нестора-літописця, наукового товариства Університету святого Володимира, Київського товариства старожитностей та мистецтв, Київського товариства охорони пам'яток старовини та мистецтва, Київського відділу Російського військово-історичного товариства, Українського наукового товариства тощо.

І. М. Каманін активно вивчав різні аспекти історії України. Свої наукові студії він розпочинав як дослідник міського самоврядування Києва згідно Магдебурзького права, зокрема, вйтівської влади в місті, а також взаємовідносин громади міста із різними політичними режимами. Однак згодом головним напрямком його наукової праці стала історія українського козацтва, починаючи від її раннього етапу й до XVIII ст. включно. Зокрема, вчений присвятив дослідження переломному для козацтва періоду гетьманування Петра Конашевича-Сагайдачного, добі Богдана Хмельницького, козацькому землеволодінню як матеріальній базі формування окремого козацького стану, окремим аспектам життя Івана Мазепи тощо. Окрім козацької тематики, епізодично Каманін звертався й до інших історичних сюжетів, наприклад, до історії Звіринського печерного монастиря в Києві, складу та структури єврейського населення Правобережної України в останній період існування Речі Посполитої.

Іван Каманін був досвідченим практиком архівної роботи. У 1876 р. він розпочав роботу помічником бібліотекаря у Київському архіві давніх актів, а 1898 р. очолив цю установу. На посаді директора архіву Іван Каманін чимало зробив для збереження та поповнення фондів архіву. Результатом його багаторічної роботи з фондами архіву стали «Описи актових книг Киевского Центрального архива» (із них вчений повністю підготував вісімнадцять і долучився до створення більш ніж сорока), зроблені надзвичайно ретельно, в них докладно подано зміст кожного акту, наведено імена осіб, назви місцевостей, там згадуваних. Також Каманін побував у багатьох місцях Київської, Волинської і Подільської губерній, опрацьовував матеріали зі сховищ Володимира-Волинського, Луцька, Почаєва, Кам'янця-Подільського. При цьому вчений описував матеріали сімейних архівів (Сангушків, Штейнгелів, Браницьких), церковних і монастирських (в тому числі Почаївської лаври), архівні колекції органів влади і місцевого самоврядування.

Розпочавши роботу в Київському архіві давніх актів, Іван Каманін зробив значний внесок у методологію архівної роботи. Зокрема, вчений розробляв методологію організації архівних установ, відбору архівних документів відповідно до їх наукової цінності та стану збереження, а також опису архівних документів. Особливо значним є його внесок у розробку питання структурування архівного фонду; І. Каманін є одним з творців найбільш поширеної на пострадянському просторі структури архівного фонду «архів-фонд-опис-справа». Також вчений був одним з ініціаторів створення Київської губернської вченої архівної комісії для зосередження і вивчення документальної спадщини різних організацій Київської губернії, а також запропонував створити на додачу до Військово-ученого архіву в Санкт-Петербурзі низку місцевих військових архівів задля збереження і наукового аналізу документів із поточних архівів військових частин.

Як археограф, Іван Каманін багато зробив для розвитку таких складових археографічної науки як палеографія та дипломатика. Опрацьовуючи різноманітні документи, Іван Каманін постійно стикався з питанням достовірності документів та проблемою точного їх датування. Зокрема, йому належить кілька публікацій та доповідей на наукових форумах, присвячених виявленню підрбок давніх актів, а також проблемі достовірної ідентифікації документів, відомих лише у більш пізніх копіях. Також дослідник активно займався палеографією, яку вважав інструментом більш точного визначення часу написання рукописного пам'ятника, а також вирішення питання його достовірності. Цій царині історичної науки І. М. Каманін присвятив працю «Палеографический изборник». Історик виділив 80 найхарактерніших типів українського письма, окреслив чотири періоди еволюції пізньосередньовічного та ранньомодерного українського письма. Також Каманін розробляв методику аналізу письма по характеру лінування паперу і розташуванню на ній тексту, співвідношенню проміжків між літерами, словами і рядками. Методом вимірювання літер І. М. Каманін з допомогою винайдених ним інструментів показав можливість визначення особливостей українського письма XVI-XVII ст. У підготовленому істориком у співпраці зі своєю ученицею О. Вітвицькою збірнику філіграней вміщено 1336 зразків водяних знаків, вживаних на українських землях у ранню модерну добу; збірка не має аналогів у вітчизняній науці й досі зберігає свою наукову актуальність, дозволяючи дослідникам більш точно ідентифікувати писемні пам'ятки.

Важливим аспектом роботи Івана Каманіна була підготовка публікацій історичних документів. При цьому вчений не обмежувався певним періодом чи певною тематикою. Зокрема, він активно збирав матеріали про Хмельниччину в різних архівах країни, які згодом опублікували в четвертому томі третьої частини «Архива Юго-Западной России». Ще один том збірки, підготовлений до друку Каманіним, присвячений переписам єврейського

населення Правобережжя 60-80-х рр. XVIII ст. Вченим було укладено кілька тематичних збірників і підбірок документів, присвячених гетьмануванням Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького, а також так званим «історичним дрібницям» – окремим епізодам минулого України.

Також ним були опубліковані численні грамоти XVI-XVIII ст. (від грамот воєвод та великокнязівських сановників до документів, які ілюстрували соціальні реалії досліджуваної епохи – наприклад, договір про спорудження церкви громадою), документи XIX ст., які відображали різні аспекти українського громадсько-політичного та культурного життя імперського часу. При цьому вчений не обмежився темами, пов'язаними лише із українським етносом, але й активно займався історією українського єврейства, сюжетами із історії ромської меншини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Архив Юго-Западной России, издаваемый Коммиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском Генерал-Губернаторе. Часть пятая, том IV. Акты, относящиеся к эпохе Богдана Хмельницкого. Киев, 1914. 1100 с.
2. Архив Юго-Западной России, издаваемый комиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском Генерал-Губернаторе. Часть пятая, том II (выпуск 1-й). Переписи еврейского населения в юго-западном крае в 1765-1791 гг. Киев, 1890. 1045 с.
3. Каманін І. Водяні знаки на папері українських документів XVI–XVII вв. (1566-1651) // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. Київ, 1923. № 11. С. 1-29.
4. Каманин И. Вопросы археографии на XI археологическом съезде // Чтения в Историческом обществе Нестора-Летописца. Киев, 1899. Кн. 13. С. 167-168.
5. Каманин И. Догадка о происхождении Богдана Хмельницкого из среды киевских мещан / Иван Каманин // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1898. Кн. 12. С. 15-19.
6. Каманин И. М. Документы эпохи Богдана Хмельницкого 1656 и 1657 гг., извлеченные из Главного Московского Архива Министерства Иностранных Дел. Киев, 1911. 95 с.
7. Каманін І. М. Доповідна записка до Української Академії Наук (1920 р.) // Записки соціально-економічного відділу ВУАН 1924-1925 рр. Київ, 1926. Т. 2-3. С. 64-68.
8. Каманин И. Евреи в Левобережной Украине в XVIII в. // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1891. Кн. 5. С. 36-53.

9. Каманин И. Еще о древности братства и школы в Киеве // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. – Киев, 1895. Кн. 9. С. 165-182.
10. Каманин И. Заметки на полях Острожской Библии 1581 г. ее читателей XVII в. // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1911. Кн.22. Вып.1-2. С.14-17.
11. Каманин И. Записка об учреждении в Киеве ученой архивной комиссии // Военно-исторический вестник. Киев, 1912. Кн. 1. С. 131-138.
12. Каманин И. Зверинецкие пещеры в Киеве (их древность и святость). Киев, 1914. 166 с.
13. Каманин И. Из истории международных отношений Польши и России // Киевская старина. 1882. № 7. С. 42-60.
14. Каманин И. Из истории подложных документов: (Грамота Галицкого князя Льва. Универсал гетмана Богдана Хмельницкого) // Чтения в Историческом обществе Нестора-Летописца. Киев, 1907. Кн. 20. Вып. 1. С. 3-11.
15. Каманин И. Из Помянника Киево-Софийского Собора // Киевская старина. 1895. № 10. С. 7-9.
16. Каманин И. Исторические мелочи // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1900. Кн. 14. Вып. 1. С. 63- 74.
17. Каманин И. Договоры о сооружении церквей в Малороссии в XVIII-м веке // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1904. Кн. 18. Вып. 1. С. 26-35.
18. Каманин И. К вопросу о казацком землевладении // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1909. Кн. 21. Вып. 1-2. С. 1-10.

19. Каманин И. К вопросу о казачестве до Богдана Хмельницкого // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1894. Кн. 8. С. 57-115.
20. Каманин И. К вопросу о казачестве до Богдана Хмельницкого // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. 1894. Кн. 9. С. 53-102.
21. Каманин И. Киевский Центральный Архив для древних актовых книг губерний Киевской, Подольской и Волынской в течение протекших 50 лет его существования (1852-1902 г.) // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1903. Кн. 17. Вып. 4. С. 73-86.
22. Каманин И. Материалы к «Очерку гетманства П. Сагайдачного» // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1901. Кн. 15. Вып. 3. С. 123-177.
23. Каманин И. Материалы по истории казацкого землевладения (1494-1668 гг.) // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1894. Кн. 8. С. 3-28.
24. Каманин И. [Рец.] Н. Н. Оглоблин Провинциальные архивы в XVII в. (Очерк из истории архивного дела в России). Спб. 1886 г. // Киевская старина. 1888. № 5. С.33-37.
25. Каманин И. [Рец.] Новые данные для истории казацкой войны в эпоху Б. Хмельницкого (Акты Виленской Археограф. Ком. т. XXXIV) // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1912. Кн.22. Вып.3. С. 88-89.
26. Каманин И. Новые данные о борьбе казачества с Польшей в эпоху Богдана Хмельницкого // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1899. Кн. 13. С. 157-158.
27. Каманин И. Новые исторические материалы о Богдане Хмельницком // Киевская старина. 1888. № 7. С. 18-24.

28. Каманин И. О киевских войтах XIX в. // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1888. Кн. 2. С. 227-228.
29. Каманин И. О последних киевских войтах // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1888. Кн. 2. С. 214.
30. Каманин И. О чигиринском подстаросте Даниле Чаплицком // Чтения в историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1896. Кн. 11. С. 28-30.
31. Каманин И. Об экспертизе древних подложных документов // Труды XI археологического съезда в Киеве. Москва, 1902. Т. 2. С. 38-42.
32. Каманин И. Об организации областных военно-центральных архивов // Военно-исторический вестник. 1911. Кн. 9-10. С. 95-102.
33. Каманин И. Очерк гетманства Петра Сагайдачного // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1901. Кн. 15. Вып. 1. С. 3-32.
34. Каманин И. Палеографический сборник: Материалы по истории южно-русского письма в XV-XVIII вв. Киев, 1899. Выпуск I. 328 с.
35. Каманин И. Письмо канцлера Олбрахта Гаштолда к земскому подскарбию Богушу Боговитиновичу в начале XVI века (1522-1530 гг.) о защите г. Киева от разорения его татарами // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1891. Кн.5. С.47-48.
36. Каманин И. Письмо М. А. Максимовича к П. А. Кулишу // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1904. Кн.18. Вып.3-4. С.124-130.
37. Каманин И. Письмо Черногорского владыки Василия Петровича 1757 г. // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1904. Кн.18. Вып.2. С.45-47.

38. Каманин И. Положение и взаимные отношения сословий Южной Руси накануне войн Богдана Хмельницкого, как причина этих войн // Военно-исторический вестник. Киев, 1913. Кн. 4. С. 5-3.
39. Каманин И. [Рец.] Сборник палеографических снимков с древних грамот и актов, хранящихся в Виленском Центральном Архиве и Виленской Публичной библиотеке. Издание Виленской археографической комиссии. Выпуск I (1332-1548). Вильна, 1884 г. // Киевская старина. 1885. № 2. С.357-361.
40. Каманин И. Славяно-русская палеографическая выставка в С.-Петербурге в январе 1900 г. // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1900. Кн.14. Вып.2. С.17-23.
41. Каманин И. Статистические данные о евреях в Юго-Западном крае во второй половине прошлого века (1765-1791 гг.) // Архив Юго-Западной России, издаваемый комиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском Генерал-Губернаторе. Часть пятая, том II (выпуск 1-й). Переписи еврейского населения в юго-западном крае в 1765-1791 гг. Киев, 1890. С. 1-234
42. Каманин И. Судьба грамоты кн. Романа Галицкого // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1906. Кн.19. Вып.3. С. 71-80.
43. Каманін І. Три тестаменти Адама Кисіля // Україна. 1918. Кн. 1-2. С. 49-68.
44. Каманин И. Универсал Тимоша Хмельницкого / Иван Каманин // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1895. Кн. 9. С. 7-8.
45. Каманин И. Чем должны быть описи архивов // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. Киев, 1895. Кн. 9. С. 45-53.

46. Каманін І., Вітвицька О. Водяні знаки на папері українських документів XVI і XVII вв. (1566-1651). Київ, 1923. 144 с.
47. Київський центральний архів давніх актів 1852-1943: Збірник документів у 2 т. / [упоряд. Л. М. Муровцева, В. В. Страшко, Л. А. Сухих]. Київ, 2002. Т.1: (1852-1921). 456 с.
48. Кулиш П. А. Сочинения и письма П. А. Кулиша. Издание А. М. Кулиш / Под ред. И. Каманина. Киев, 1908. 133 с.
49. Сборник исторических материалов, извлеченных из древних актовых книг Киевского Центрального Архива И. Каманиным и М. Истоминым. Киев, 1890. Вып.1. 160 с.

Монографії, статті

50. Андреев В. Интегральный напрям сучасної історіографії: інтелектуальна історія / Віталій Андреев // Ейдос : альманах історії і теорії історичної науки. Київ, 2005. Вип. 1. С. 17-23.
51. Булатова С., Міщук С. Ю. Й. Сіцінський та І. М. Каманін як дослідники рукописних книг Подільського Давньосховища // Архіви України. 2009. № 1-2. С. 221-234.
52. Верзилов А. В. Очерки торговли Южной Руси с 1480 – 1569. Чернигов, 1898. 88 с.
53. Верменич Я. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. Київ, 2003. 516 с.
54. Гончарук П. Участь кирило-мефодіївців у діяльності Київської Тимчасової комісії для розгляду давніх актів // Київська старовина. 1993. №4. С.71-76.
55. Василенко М. П. Наукова діяльність І.М. Каманіна // Записки соціально-економічного відділу ВУАН. №2-3 (1926). С.54-64.
56. Войцехівська І. Н., Ляхоцький В. П. Епістолологія: короткий історичний нарис. Київ, 1998. 52 с.

57. Гирич І. Київське товариство охорони пам'яток старовини і мистецтва // Пам'ятки України. 1988. № 3. С. 12-19.
58. Дашкевич Я. Філігранологія та завдання українського джерелознавства // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. 2000. Т. ССXL: Праці комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. С.284-292.
59. Дорошенко Д. Огляд української історіографії. Київ, 1996. 256 с.
60. Ємець О.В. Археографічна діяльність І.М. Каманіна // Матеріали ювілейної конференції, присвяченої 150-річчю Київської археографічної комісії (Київ, 18-21 жовтня 1993). Київ, 1997. С. 168-178.
61. Ємець О. В. Учень Антоновича – Іван Каманін // Академія пам'яті професора Володимира Антоновича (16-18 березня 1993, м. Київ). Київ, 1994. С.168-176.
62. Журба О. І. Київська археографічна комісія 1843-1921. Нарис історії і діяльності. Київ, 1993. 185 с.
63. Зашкільняк Л. Інтелектуальна історія: спроба конвенції (деякі методологічні міркування) // Ейдос: альманах історії і теорії історичної науки. Київ, 2005. Вип. 1. С. 28-35.
64. Зіневич Н. Цигани в дослідженнях українських архівістів кінця ХІХ – початку ХХ ст. // Наукові записки : Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Київ, 2008. Т. 15. С. 212-222.
65. Китиченко Т. Участь І. Каманіна у роботі Київської археографічної комісії // Київська археографічна комісія в історії українського національного відродження. Збірка наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка (м. Київ, 9 жовтня 2014 р.) / Відп. ред. Г. Папакін; упоряд. Д. Гордієнко та В. Корнієнко. Київ, 2015. С.120-128.

66. Кіян О. Володимир Антонович: історик і організатор «Київської історичної школи». Київ, 2005. 492 с.
67. Кіян О. І. Ідейно-політичні та методологічні позиції Київської історичної школи Володимира Антоновича // Український історичний журнал. 2006. № 2. С.159-174.
68. Матяш І. Б. Перший вищий навчальний заклад архівного профілю в Україні (З історії Київського археологічного інституту) // Український археографічний щорічник. Вип.3/4. Київ, 1999. С.264-290.
69. Мицик Ю. А. Листи І. М. Каманіна до М. С. Грушевського // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи. Київ, 1997. С.209-212.
70. Міщук С. М. Збирання та наукове описування рукописно книжкової спадщини України (друга половина ХІХ – 30-ті роки ХХ ст.). Київ, 2009. 380 с.
71. Нагірняк О. Р. Українознавчий доробок І. М. Каманіна у структурі Історичного товариства Нестора-Літописця (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) // Збірник наукових праць НДІ Українознавства. Київ, 2005. Т. 4. С. 194-198.
72. Наріжний С. Історичне Товариство Нестора Літописця // Український історик. 1975. №3-4 (47-48). С. 43-60.
73. Наріжний С. Історичне Товариство Нестора Літописця // Український історик. 1976. №1-4 (49-52). С. 56-70.
74. Панашенко В. В. Палеографія українського скоропису другої половини ХVІІ ст. Кихв, 1974. 110 с.
75. Панашенко В.В. Український історик-архівіст І.М. Каманін // Український історичний журнал. 1971. №5. С.3-15.
76. Симоненко І. Київська вчена архівна комісія // Київська старовина. 2000. № 4. С.23-33.

77. Ситник О. С. Український історик Іван Каманін // Український історик. 1991. №1-2 (108-109). С.115-132.
78. Федорова Л. Д. Київське воєнно-історичне товариство в пам'яткоохоронному і краєзнавчому русі Наддніпрянської України початку 20 ст. Київ, 2005. 261 с.
79. Федорова Л. Діяльність Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва зі збереження культурної спадщини України. 1910-1920 рр.: монографія. Київ, 2008. 296 с.
80. Федорова Л. Д. Внесок Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва у розвиток архівної справи в Україні // Архіви України. 2010. № 1. С. 117-127.
81. Щербань Т. О. Історичні дослідження в Українському науковому товаристві (1907-1921 рр.) // Український історичний журнал. 1995. № 1. С.23-33.
82. Щербань Т. Фундатори Українського наукового товариства. Київ, 1992. 48 с.
83. Щербина В. І. Іван Михайлович Каманін як архівіст // Записки соціально-економічного відділу ВУАН. Київ, 1926. №2-3. С. 47-53.
84. Якобчук Н.О. Джерельне значення архівознавчих та археографічних досліджень Івана Каманіна // Українознавство. 2010. №3. С.72-77.
85. Якобчук Н. О. Іван Каманін – подвижник української історичної науки (до 160-річчя від дня народження) // Архіви України. 2010. № 5. С. 188-199.
86. Якобчук Н. Історія видання повного зібрання творів та листів Пантелеймона Куліша у листуванні Івана Каманіна до Ганни Барвінок // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. Київ, 2010. Вип. 18. С. 202-208.

87. Якобчук Н. Козацька історія в наукових студіях І. М. Каманіна // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Київ, 2010. Т. 20. С. 199-216.
88. Якобчук Н. Листи І. М. Каманіна до П. Я. Стебницького (1908-1910 роки) // Пам'ятки: археографічний щорічник. Т. 11. Київ, 2010. С.246-261.
89. Якобчук Н. Просопографічний портрет Івана Каманіна (1850-1921) // Архіви України. 2015. №4. С. 165-174.

Довідкові видання

- 90.Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Биографии: в 12 т. / [ред. В. М. Карев, М. Н. Петрушевский]. Т. 5: Дюма-Клейн. Москва, 1994. 863 с.
- 91.Климова К. Каманін Іван Михайлович // Українські архівісти (XIX-XX ст.): Біобібліогр. довідник / Держкомархів України. УНДІАСД; Упоряд.: І. Б. Матяш (кер.), С. Л. Зворський, Л. Ф. Приходько та ін. Київ, 2007. С.266-268.
- 92.Колесник М. П. «Чтения в Историческом Обществе Несторалетописца» (1879-1914): бібліографічний довідник. Київ, 1989. 84 с.

Автореферати дисертацій

- 93.Якобчук Н. О. Документальна спадщина І. М. Каманіна (1850-1921): джерелознавчий аспект. Автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2011. 16 с.